

КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНИХ КВАЛІФІКАЦІЙ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті представлено проект компетентнісної структури першого та другого кваліфікаційних рівнів учителів іноземних мов відповідно до Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Зроблено спробу, спираючись на досвід закордонних науковців та на рекомендації ЮНЕСКО щодо розробки галузевих рамок кваліфікацій, визначити основні компетентності вчителя іноземних мов згідно з основними видами діяльності вчителя та розробити їх дескриптори у відповідності до рівнів кваліфікації.

Ключові слова: рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, Національна рамка кваліфікацій, кваліфікаційні рівні, компетентності, дескриптори.

В статье представлен проект компетентностной структуры первого и второго уровней профессиональных квалификаций учителей иностранных языков в соответствии с Рамкой квалификаций Европейского пространства высшего образования. Сделана попытка, опираясь на опыт зарубежных учёных и на рекомендации ЮНЕСКО в отношении разработки отраслевых рамок квалификаций, определить основные компетентности учителя иностранных языков согласно основным видам деятельности учителя и разработать их дескрипторы в соответствии с уровнями квалификации.

Ключевые слова: рамка квалификаций Европейского пространства высшего образования, Национальная рамка квалификаций, уровни квалификации, компетентности, дескрипторы.

The article presents the project of competence structure of the first and second levels of professional qualifications of teachers of foreign languages in accordance with the Framework of Qualifications of the European Higher Education Area. Based on the experience of the foreign scientists and the UNESCO Recommendation on the developing of the Sector Specific Qualification Frameworks, there was done the attempt, to define the basic competences of teachers of foreign languages according to their main activities and develop their descriptors according to the levels of qualification.

Keywords: The Framework of Qualifications for the European Higher Education Area, the National Framework of Qualifications, cycles of qualifications, competencies, descriptors.

Актуальність проблеми. В умовах стандартизації освіти України перед системою професійної підготовки вчителів, а саме ланкою вищої освіти, стоїть мета створити умови для професійного розвитку особистості шляхом формування в неї професійних компетентностей і готовності до вдосконалення цих компетентностей упродовж професійного життя. Запланований результат освітньої діяльності виражається, таким чином, у термінах компетентностей і потребує, у зв'язку з цим належного оформлення, яке здійснюється в наш час у вигляді академічних та професійних кваліфікацій, які має набути майбутній учитель.

На Бергенській конференції європейських міністрів вищої освіти, що відбулась у травні 2005 року була розроблена Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Вона описує три послідовних цикли вищої освіти: перший, включаючи короткий (бакалаврський), другий (магістерський) і третій (докторський). Саме ця рамка повинна стати, на думку європейських міністрів вищої освіти, основою для створення Національних рамок кваліфікацій [1]. В Україні ведеться активна робота у цьому напрямку, але Національну Рамку кваліфікацій все ще не розроблено, так само, як і перелік професійних кваліфікацій учителів іноземних мов та їх компетентнісну структуру.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на вище викладене, метою статті є розробка проекту компетентнісної структури першого та другого кваліфікаційних рівнів вищої професійної освіти вчителів іноземних мов відповідно до рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Ми, насамперед, поставили за мету визначити вимоги до тих кваліфікаційних рівнів, з якими учитель іноземних мов виходить на ринок праці. Наступні рівні професійного розвитку вчителя іноземних мов повинні формулюватися, на нашу думку, враховуючи цей рівень як основу і показувати якісну зміну і розвиток тих компетентностей, що входять до його структури. Під час розробки компетентнісної структури першого та другого кваліфікаційних рівнів вищої професійної освіти вчителів іноземних мов, ми врахували Рекомендації ЮНЕСКО щодо розробки галузевих рамок кваліфікацій, напрацювання європейських та українських науковців щодо професійної підготовки вчителів іноземних мов (серед них, професійний портрет учителя, розроблений Німецькою радою з освіти, стандарти для дидактики [2, с. 5] та положення основних законів України та державних програм. При визначенні рівнів сформованості компетентностей ми орієнтувались на Дублінські дескриптори [3].

У розробленому нами проєкті рамки кваліфікацій учителів іноземних мов перший рівень професійної кваліфікації відноситься до вчителів, що здобули освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр, другий рівень професійної кваліфікації відповідає освітньо-кваліфікаційним рівням спеціаліст та магістр.

Діяльність учителя, відповідно до професійного портрету вчителя, запропонованого Німецькою радою з освіти, відбувається за п'ятьма основними напрямками: 1) навчання; 2) виховання; 3) оцінювання; 4) консультування; 5) запровадження новачій [2, с. 5]. Цей портрет ми доповнили ще такими напрямками, як-от: 6) організація і адміністрування; 7) професійне самовдосконалення. Відповідно до напрямків професійної діяльності вчитель іноземних мов повинен мати відповідні компетентності для її успішної реалізації.

Специфічною рисою фаху "іноземна мова" є те, що мета одночасно виступає і шляхом досягнення мети: тобто іноземну мову можна опанувати, лише використовуючи іноземну мову [2, с. 13]. Тому для майбутнього вчителя, як єдиної компетентної у цьому питанні особи на уроці, край важливим є високий рівень володіння мовою, а в рамках компетентнісного підходу – високий рівень сформованості іншомовної комунікативної компетенції. Для опису й оцінки іншомовної комунікативної компетенції майбутнього вчителя іноземних мов, що належить до основних фундаментальних компетентностей, використовують Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти [4].

Ще однією рисою, що вирізняє предмет "іноземна мова" від інших не мовних шкільних дисциплін, є його значення у формуванні міжкультурної компетентності. Вчитель іноземної мови повинен мати достатній рівень мотивації для передачі учням знань і досвіду в межах власної міжкультурної компетентності, володіти методами формування цієї компетентності в учнів; повинен бути здатним використовувати рівень сформованості відповідної компетентності в своїх учнів у якості відправної точки під час організації занять [2].

Що стосується методичної компетентності, яка є ключовою для вчителя, то на всіх рівнях підготовки він повинен вміти організовувати комунікативно та діяльнісно спрямоване заняття, яке базується на багатоманітних методичних прийомах, орієнтоване на потреби учня і рівень його індивідуального розвитку, на розвиток навчальної автономності учня, його країнознавчої компетенції.

Аналіз вимог до знань та вмінь учнів підтверджує, що вчителі іноземних мов повинні знати основи медіа-педагогіки та можливості використання медій у навчальному процесі, вміти інтегрувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології відповідно до дидактичної мети занять. На основі цих умінь у вчителя іноземних мов повинна бути сформована компетентність у галузі використання інформаційних технологій. Вчитель повинен враховувати у своїй роботі, що вміння працювати з комп'ютером є в наш час невід'ємною складовою ключових компетентностей людини [5] і запорукою успішної кар'єри в інформаційному суспільстві.

Іншою край важливою компетентністю вчителів іноземних мов є компетентність у самонавчанні. Самонавчання іноземних мов пов'язане з реалізацією сучасних потреб особистості постійно вдосконалювати свій рівень володіння мовою та вивчати інші мови. Продукт самонавчання – індивідуальна модель вивчення мови, яка має самоорганізовану природу. Компетенцію самонавчання розуміють як здатність до самостійного планування,

регулювання і контролю розумових процесів, які лежать в основі процесу вивчення і супроводжують його [6].

Не менш важливою є компетентність у здійсненні виховного впливу засобами іноземних мов. З метою здійснення такого впливу на учнів, вчитель повинен знати педагогічні, соціологічні та психологічні теорії розвитку та соціалізації дітей і молоді. Готові реалізовувати педагогічну допомогу та здійснювати індивідуальну підтримку учнів, здатні враховувати в початковому процесі культурні та соціальні особливості учнів; обізнані щодо демократичних цінностей суспільства і готові до формування ціннісних переконань учнів.

Велике значення у цьому контексті має формування у майбутніх учителів іноземних мов компетентності у контролі навчальних досягнень учнів і їх оцінюванні. Зважати потрібно на те, що оцінювання повинно відповідати загальній навчальній меті комунікативно-орієнтованого заняття, тож майбутніх учителів слід підготувати до комунікативного тестування і дати їм можливість попрактикуватись у розробці контрольних комунікативних завдань. Одним із об'єктів вивчення мають стати Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, оскільки саме в цьому документі визначені і описані вимоги до рівнів володіння мовою. Ще один інструмент оцінки і самооцінки, з яким повинні познайомитись і навчитись їм користуватись майбутні вчителі, – це так званий мовний портфель [7]. За результатами нашого дослідження складено таблицю (табл.1).

Таблиця 1.
Компетентнісна структура професійних кваліфікацій учителів іноземних мов першого та другого рівнів вищої освіти відповідно до ЄРК (The framework of qualifications for the ENEA)

Професійні компетентності вчителя іноземних мов	Перший рівень професійної кваліфікації відповідає освітньо-кваліфікаційному рівню бакалавр – технологічна грамотність: базовий рівень	Другий рівень професійної кваліфікації відповідає освітньо-кваліфікаційному рівню магістр – поглиблені знання: просунутий рівень
Іншомовна комунікативна компетентність	Володіє іноземною мовою на рівні B2 – C1, готовий до передачі учням чотирьох мовних компетенцій: в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі; Володіє та передає учням комунікаційні стратегії та техніки, що використовуються в певному контексті та готовий до їх подальшого розвитку та вдосконалення [8]. Організовує процес комунікації на занятті: ставить питання і реагує на відповіді учнів, враховуючи рівень умінь та знань учнів і відповідно до ситуації і змісту заняття [3].	Володіє іноземною мовою на рівні C1, що дозволяє організувати загальний процес комунікації на занятті, враховуючи рівень підготовленості учнів у відповідності до ситуації і змісту заняття; може наблизити процес комунікації на занятті до умов реального життя, тобто створити автентичні ситуації спілкування; володіє стратегіями зміни ролей: партнера по комунікації, інструктора, координатора [3, с. 12]
Методична компетентність (компетентність в підготовці організації навчальних заходів)	Вміє планувати, готувати та проводити навчальне заняття у відповідності з навчальною програмою, розуміти і організувати його як частину цілого, з дотриманням послідовності і поетапності навчального процесу; вміє обирати адекватні навчальні матеріали і методи, що сприятимуть досягненню поставленої мети; створювати на занятті позитивну емоційну атмосферу; розуміє як аналізувати та оцінювати план уроку. Підтримує увагу учнів та залучає їх до активної роботи	Цілеспрямовано, науково обґрунтовано планує, готує та проводить навчальні заняття, здатний до рефлексії процесів навчання і вивчення, а також до систематичного аналізу результатів своєї роботи.
Компетентність у контролі навчальних досягнень учнів і їх оцінюванні	Знає основні рівні володіння мовою відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій ради Європи; знає та вміє використовувати різноманітні форми контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів; вміє складати прості тестові завдання; аналізувати та коментувати помилки учнів;	Вміє аналізувати особисті досягнення учнів та давати відгуки щодо їхнього подальшого розвитку, відстежувати помилки і проблеми учнів і реагувати на них відповідними завданнями та порадами задля їхнього прогресу, вміє аналізувати результативність навчальних заходів; обізнаний щодо проблеми визначення рівня сформованості міжкультурної компетенції і намагається знайти власні шляхи вирішення цієї проблеми.
Компетентність у здійсненні виховного впливу засобами	Розуміє значення предмета “іноземна мова” для виховання толерантного ставлення учнів до інших націй і культур; має позитивне ставлення до інших мов і культур; має	Має сформовану на високому рівні міжкультурну компетенцію; розвиває в учнів на основі власного міжкультурного досвіду ґрунтовну базу знань, а також

іноземних мов	достатній рівень мотивації для передачі власних знань і досвіду в межах власної міжкультурної компетенції; володіє методами формування цієї компетенції в учнів; розуміє необхідність використання і свідомо використовувати художні і не художні тексти для організації міжкультурного аспекту навчання; здатний аналізувати матеріал щодо його придатності для міжкультурного навчання	позитивне ставлення до міжкультурних зустрічей і навчання; готовий до подальшого розвитку міжкультурної компетенції та підтримання її на належному рівні; здатний визначати рівень підготовленості учнів, рівень сформованості в них відповідної компетентності і використовувати цей рівень в якості відправної точки на занятті, або враховувати його при організації занять; здатний аналізувати художні і нехудожні тексти з метою їх подальшого використання для організації міжкультурного аспекту навчання, обробляти, дидактизувати цей матеріал, адаптувати його для потреб і рівня підготовленості учнів.
Міжкультурна компетентність	Має знання про культуру країни мови. Ці знання стосуються не тільки висококультурних феноменів, а і елементів повсякденного життя; має знання про власну країну, її культуру; розуміє, що його задача полягає не в нівелюванні своєї культури і створенні нової мовної ідентичності (Identität), а в культурному обміні між країнами [8].	Знання про культуру країни мови не обмежуються країнознавчою та фактологічною інформацією, а доповнюються соціокультурною картиною цього суспільства. Знає і вміє розпізнавати елементи "напруження" (гострі соціокультурні питання) країни мови. В процесі пізнання і обмінів з іншою культурою розуміє значення власної національної ідентичності
Компетентність в галузі використання інформаційних технологій	Використовує інформаційні технології для власного професійного розвитку і враховує їх можливості та переваги при організації навчальної роботи учнів.	Використовує в навчальному процесі комп'ютер та Інтернет, максимально пристосовуючи їх можливості до потреб учнів з метою досягнення найкращих результатів, вміє створювати власні дидактизовані матеріали і використовує їх у навчальному процесі з метою, що не обмежується вдосконаленням іншомовної комунікативної компетенції учнів та гармонійним розвитком усіх її компонентів, а і формуванням їх компетентності до самонавчання.
Компетентність у самонавчанні	Використовує навчальні заходи і програми як можливість для особистого навчання і розвитку; здатний аналізувати свій власний досвід вивчення мови і має мотивацію до його систематичного поновлення. Готовий створювати умови для самостійного, автономного навчання учнів (його відмінність від традиційної самостійної роботи полягає в тому, що учень усвідомлює себе як окрему одиницю, що має власну мету у навчанні і свій власний шлях її досягнення, а вчитель виступає в цьому процесі як модератор, який здійснює учням допомогу у досягненні їх навчальних задач; у даному випадку аудиторні навчальні заняття є лише елементом багатогранного навчального процесу, які дають учневі змогу перевірити рівень власних досягнень тощо) [8].	Поступово, цілеспрямовано займається поглибленням власних знань, вдосконаленням професійних навичок і компетентностей; здатний на основі отриманої фундаментальної освіти перебудувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей [9]. Створює умови для автономного навчання учнів, може навчити їх використовувати різні навчальні стратегії (наприклад: використання енциклопедичних словників, виведення значення слова), соціально-афективні стратегії (наприклад: попросити однокласника про допомогу), мета когнітивні стратегії (наприклад: самооцінка, розробка стратегій читання) і стратегії комунікації (наприклад: перифраз).

Висновки. Відповідно до результатів нашого дослідження основними компетентностями, що мають увійти до структури професійних кваліфікацій учителів іноземних мов є іншомовна комунікативна компетентність, міжкультурна компетентність, методична компетентність, компетентність у галузі використання інформаційних технологій, компетентність у контролі навчальних досягнень учнів та їх оцінюванні, компетентність у здійсненні виховного впливу засобами іноземних мов, компетентність у самонавчанні. Враховуючи складність цієї проблеми, її багатоаспектність, є потреба у проведенні подальших наукових розвідок у цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. The framework of qualifications for the European Higher Education Area, official site: Bologna Process – European Higher Education Area: <http://www.ehea.info/article-details.aspx?ArticleId=65>
2. Wipperfurth Manuela Welche Kompetenzstandards brauchen professionelle Fremdsprachenlehrer und -lehrerinnen // ForumSprache 2. – 2009. – S.6 – 27.
3. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України: метод. Рекомендації / [В.Ю. Биков, О.В. Білоус, Ю.М. Богачков та ін.]; за заг. Ред.. В.Ю. Бикова, О.М. Спіріна, О.В. Овчарук. – К.: Атіка, 2010. – 88 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. Наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: „К. І. С.” – 2003. – С. 13-39.
6. Тадеєва М.І. Формування педагогічної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов: європейський вимір. [Електронний ресурс]. – 24 лютого 2013. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em13/content/09tmidet.htm>
7. Schneider Günther Fremdsprachenforschung und die Ausbildung von Fremdsprachenlehrerinnen und -lehrern // Beiträge zur Lehrerbildung, 25 (2), 2007. [Електронний ресурс]. – 03 березня 2013. – Режим доступу: www.bzl-online.ch
8. Volkmann Laurenz/Roland Petersohn Standards in der Englischlehrausbildung – Studium, Referendariat, Schule // Reform durch Standards – Pädagogische und fachdidaktische Perspektiven für die Lehrerbildung Hrsg. Alexander Gröschner/Will Lütgert Onlineveröffentlichung des Zentrums für Lehrerbildung und Didaktikforschung
9. Проект закону України про систему професійних кваліфікацій Шевчук О.Б., Сухий Я.М., Курило В.С. від 20.12.2011, № 9625. [Електронний ресурс]. – 24 лютого 2013. – Режим доступу: // w1.c1.rada.gov.ua/pls/.../webproc34?

Рецензент: д. філол. н., проф. Волков А. Р.